

ISSN 2073-9591

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА**

**МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА
СОЦІОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ
СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

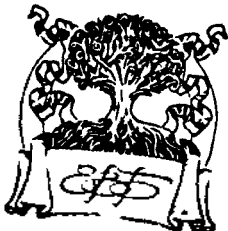
ВИПУСК 15

ЗАПОЧАТКОВАНИЙ У 1994 Р.

НБ НПУ імені М.П. Драгоманова

200025396

**2009
ХАРКІВ**

Друкується за рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Протокол № 10 від 25. 09. 2009.

Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. – Випуск 15. – Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2009. – 670 с.

Виданням цього збірника ми продовжуємо традицію щорічної публікації наукових робіт вітчизняних та зарубіжних соціологів, що презентують теоретичні та емпіричні дослідження, здійснені протягом останніх років.

Перший розділ збірника об'єднує роботи, в яких розглядаються теоретико-методологічні проблеми соціологічного аналізу. Другий розділ містить роботи, що присвячені соціологічному аналізу актуальних проблем сучасного суспільства. У третьому розділі представлені статті, в яких аналізуються проблеми освіти та молоді.

Для всіх, кого цікавлять проблеми сучасного суспільства, соціологічної науки та соціологічної освіти.

Методология, теория и практика социологического анализа современного общества: Сборник научных работ. – Випуск 15. – Х.: ХНУ имени В.Н.Каразина, 2009. – 670 с.

Издание этого сборника мы продолжаем традицию ежегодной публикации научных работ отечественных и зарубежных социологов, представляющих теоретические и эмпирические исследования, осуществленные в последние годы.

Первый раздел сборника объединяет работы, в которых рассматриваются теоретико-методологические проблемы социологического анализа. Второй раздел включает работы, посвященные социологическому анализу актуальных проблем современного общества. В третьем разделе представлены статьи, в которых анализируются проблемы образования и молодежи.

Для всех, кого интересуют проблемы современного общества, социологической науки и социологического образования.

Редакційна колегія: Відповідальний редактор – доктор соціологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України Бакіров В.С. (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна); відповідальний секретар – кандидат філософських наук, доцент Арбеніна В.Л. (Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна). Члени редколегії: Андрущенко А.І. – кандидат філософських наук, доцент (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна), Лисиця Н.М. – доктор соціологічних наук, професор (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна), Мусієздов О.О. – кандидат соціологічних наук, доцент (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна); Ніколаєвська А.М. – кандидат соціологічних наук, доцент (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна); Ніколаєвський В.М. – кандидат соціологічних наук, професор (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна); Сокурянська Л.Г. – доктор соціологічних наук, професор (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна); Сорока Ю.Г. – кандидат соціологічних наук, доцент (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна); Хижняк Л.М. – доктор соціологічних наук, професор (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна).

Адреса редакційної колегії:

61077, Харків, майдан Свободи, 4, Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, соціологічний факультет.

Тел.: 707-53-89; 707-54-90. e-mail: sociology@univer.kharkov.ua; sokur@univer.kharkov.ua; ostrouhova@sociology.kharkov.ua

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ №15514-4086Р від 12.06.2009

© Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, оформлення, 2009

ЗМІСТ

Содержание	6
Contents	10

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ СОЦІОЛОГІЇ

Танчер В. В. Сучасна соціологічна теорія: здобутки, тенденції, проблеми	13
Макеєв С. О. Про спостереження за структурами та структурне пояснення	19
Черниш Н. Й. Ускладнення невизначеності соціології в добу глобалізації	25
Отрешко Н. Б. Фактори, що вплинули на становлення класичного соціологічного дискурсу	29
Култасєва М. Д. Ідея світового суспільства та її трансформації у теоретичних побудовах сучасної німецької теоретичної соціології	34
Майструк Н. О. Проблематика глобалізації у сучасній соціологічній теорії	41
Поступний О. М. Евристичні можливості використання марксистського класового підходу до аналізу сучасних соціальних процесів	46
Городяненко В. Г. Історіографія соціології: пошук істини	52
Кондратик Л. Й. Становлення соціології релігії в Україні	58
Костенко Н. В. Культурні дослідження й медіа теорія: наздогнати реальне	64
Малес Л.В. Академічний дискурс соціокультурності	70
Ковальова І. Д. Повсякденність як предмет соціологічної рефлексії	76
Ляшук Л. Л. Концепт GemeinSchaft і GesellsChaft Ф. Тьоніса в українській соціологічній думці	81
Нагорний Б. Г. Деякі аспекти формування нової парадигми соціології управління	85
Подшивалкіна В. І. Соціоінженерний підхід у соціології: проблеми розвитку	88
Никифоренко А. Р., Никифоренко Н. О. Соціальна інженерія як напрям у пострадянській соціології: проблеми становлення і розвитку	95
Євтух В. Б. Етносоціологія у черзі за визнанням: перед порогом, на порозі й поза ним...	100
Яковенко А. В. Соціологія життя як показник методологічного тупика сучасної соціологічної науки	109
Лісеснко О. В. Соціологічні аспекти політичної модернізації в сучасній Україні	113
Панченко Т. В. Регіон як об'єкт та рівень соціально-політичного аналізу: світовий та вітчизняний досвід	118
Телегіна К. А. Теорії електоральної поведінки та можливості їх застосування в Україні	123
Філіппова О. А., Сорока Ю. Г. Політики ідентичності: антропологічні методи та соціокультурні інтерпретації.	129
Рущенко І.М. Соціальний порядок і соціальні відхилення	136
Бродецька Ю. Ю. Формування уявлень про соціальний порядок у творчості Монтеск'є: від політичної теорії до соціології	147
Шкода В. В. Тягар норми	153
Савка В. Є. Соціальний інститут / соціальна інституція: спроба термінологічного розмежування та визначення	158
Хижняк Л. М. Держава як організатор соціально-економічного життя	163
Казаков. В.С. Всезагальні причини соціальних конфліктів	171
Гужва О. О. Можливості Теорема Томаса у поясненні моделі поведінки суб'єктів конфліктної взаємодії	177
Даниленко О. Я. Лінгвоконфліктологічні експерименти гарфінкелевського роду в соціології	183
Скок Н. С. Час як чинник формування соціальної поведінки індивіда за умов суспільних трансформацій	187
Гриценко А. А. Капіталізація та соціалізація економіки в ретроспективі та перспективі	191
Савчинський Р. О. Базові виміри споживацької поведінки в умовах суспільства споживання	196
Козаченко І. О. Дослідження якості життя: універсалістська vs емпірична традиції	201
Єлейко М. Я. Від суб'єктивного благополуччя до соціального самопочуття: традиційні та сучасні підходи	207
Агарков О. А. Реалізація принципу соціальної справедливості в процесі соціально-державного маркетингу: критерії та показники	213
Хижняк О. В. Соціальна толерантність у механізмі забезпечення прав людини	217
Кізілова К. О. Теоретичні підходи до вивчення феномену соціального капіталу	221
Ковязіна К. О. Соціальний капітал: на шляху подолання понятійної невизначеності	228
Саратова Ю. М. Застосування соціального капіталу як методологічного підходу до вивчення процесу функціонування організацій	231
Болотова В. А., Мальцев В. В. Безпека організації: теоретико-методологічні основи дослідження	236

Жеребятнікова І. В. Проблема визначення місії в сучасній організації: соціологічний аспект	241
Гілета О. П. До питання критеріїв ефективності неприбуткових організацій	245
Мазіна Н. Є. Мережеві відносини у господарчій діяльності підприємств: інституціональний аспект	250
Єрескова Т. В. Соціологічне забезпечення прийняття управлінських рішень як чинник ефективності управлінської діяльності в системі державного управління	254
Мазурик О. В. Соціальний аудит у системі соціального партнерства: механізми оптимізації взаємодії в управлінській практиці	258
Лановенко О. А. Теоретичний аналіз соціальних послуг у рамках соціології соціальної роботи	263
Косуля І. Ю. Соціальні послуги в системі соціального захисту: теоретико-методологічні проблеми аналізу	269
Климанська Л. Д. Медіа-імідж соціальної проблеми	273
Чудовська - Кандиба І. А. Перформанс візуальних комунікативних практик у сучасному соціокультурному просторі	280
Кравченкова Г. Н. Аналіз комунікативного механізму стигматизації (на прикладі професій)	283
Кисленко Л. В. Аутопойетичне відтворення соціокультурних комунікацій як фактор розвитку паблік рілейшнз	290
Солдатенко І. О. Реклама і паблік рілейшнз: співробітництво в умовах конкуренції	294
Лисиця Н. М. Рекламна комунікація та конструювання світу хабітуалізованого споживача	296
Кременецька В. В. Вплив статусних позицій на вибір культурно-дозвіллевих практик	299
Сердюк О. О. Проблеми визначення соціальних патологій в сучасній соціології	304
Горобець Г. Л. Структурація сучасного українського суспільства як наслідок привнесення елементів субкультури ізольованих спільнот	308
Саган Г. В. Концептуалізація феномену дитинства: основні підходи	311
Харченко О. І. Методологічні підходи гендерних досліджень у соціології	316
Кислова О. М. Інтелектуалізація інформаційних технологій як фактор розвитку інтелектуального аналізу соціологічних даних	318
Профатілова Л. Г. Можливості використання наративного аналізу у сучасному політичному дискурсі	325
Малікова Н. Л. Особливості використання техніки репертуарних решіток у соціологічних дослідженнях	328
Іванов О. В. Комп'ютерний контент-аналіз: проблеми та перспективи вирішення	335

РОЗДІЛ 2. СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Гесць В. М. Розвиток та кризи в Україні – протиріччя трансформації	341
Бурлачук В. Ф. Ідея держави в контексті світової економічної кризи	349
Пилипенко В. Є., Казаков В. С. Криза 2008 – 2009 років: українські реалії	354
Овсянніков А. О. Особливості споживацької поведінки у суспільствах споживання: тотальність кризи	363
Уайт С. Кольорові революції: чи є паттерн?	370
Сусак В. І. Патерналізм як ймовірна складова демократизації сучасного українського суспільства	379
Прибиткова І. М. Демографічна старість України: історія хвороби	382
Вишневецький А. Г. Глобальні детермінанти низької народжуваності	392
Пилипенко В. Є. Ринкові реформи і поведінка населення: проблеми дослідження	396
Кондратик Л. М. Нормативні аспекти економічної поведінки в казуальних моделях пояснення економічної ефективності суспільства	405
Мешков В. Р. Особливості російської моделі соціального аудита	410
Бабенко С. С. Динаміка соціально-економічних нерівностей в Україні: масове сприйняття та структурні перетворення	418
Лебідь Л. І. Теорія та практика подолання бідності в Україні	425
Дядін О. Ю. Соціально-просторова стратифікація суспільства, що трансформується: галузевий контекст	430
Кононов І. Ф. Донбас і Галичина в дзеркалах регіональної свідомості (за матеріалами фокусованих групових інтерв'ю).	435
Хобта С. В. Образи регіонів: Схід та Захід України	456
Цвіркун І. В. Глокальний характер інформаційного суспільства: принципи розвитку	464
Ніколаєвський В. М., Омельченко В. В. Особливості становлення е-уряду в Україні: теоретичні та практичні виміри	469
Кузіна І. І. Довіра до політичних інститутів: сутність, детермінанти й український контекст	473

Марченко Г. В. Політичний радикалізм як передумова виникнення тероризму	478
Балюк С. В. Система комунікативних механізмів конструювання образів країн	482
Мусієздов О. О. Ідентичність міста: динаміка образу Харкова в історичній ретроспективі	488
Зотов А. А. До питання щодо зв'язку між національною ідентичністю та колективною пам'яттю: історичний екскурс	495
Демків О. Б. Конструювання фреймів у комодифікації історичного минулого	499
Кальная Н.Г. Трансформація повсякденності у період возз'єднання Німеччини (за матеріалами листування з жителькою НДР)	505
Золотухін С. А. Росіяни у соціальній структурі Казахстану: етно-діаспорна та мотиваційна рефлексія на соціальні умови життя	511
Гаригіна О. С. Дозвіллієві уподобання як соціальний індикатор	515
Акімов Д. І. Територіальний маркетинг та розвиток регіонів	518
Бєлікова Ю. В. Соціальна драматургія реклами	521
Цимбал К. Д. Роль реклами у процесі безперервної соціалізації індивіда	524
Лукашук В. І. Індустрія спорту як складова світової економіки	528
Зінюк А. В. Вплив телебачення на комерціалізацію сучасного спорту	534
Лобовікова О. О. Кіберспорт: особливості становлення в Україні	539
Євдокимова І. А. Система соціального обслуговування: стратегії вдосконалення	543
Стрельник О. О. Гендерна нерівність та актуальні проблеми чоловіків як клієнтів соціальної роботи	547
Соха М. В. Вуличні видання як метод соціальної інклюзії безпритульних людей (на прикладі львівського вуличного журналу "Просто неба")	551
Дікова -Фаворська О. М. Громадська діяльність осіб з функціональними обмеженнями здоров'я як форма самореалізації	554

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ОСВІТИ ТА МОЛОДІ

Бакіров В.С. Соціологія вищої освіти: нові дослідницькі сюжети	561
Астахова К. В. Проблема розуміння як ключова задача сучасної освіти	567
Чепак В. В. Сучасні соціологічні концепції освіти як теоретико-методологічна альтернатива класичним підходам	570
Астахова В. І. Безперервна освіта як вихідний принцип функціонування сучасних освітніх систем	576
Подольська Є. А. Освітя послуга: консьюмеристський зміст і орієнтир менеджменту якості вищої освіти	582
Шеремет І. І. Соціальні виклики безперервної освіти	587
Сидоренко О. Л. Роль соціального моніторингу в становленні й удосконаленні зовнішнього незалежного оцінювання як органічної складової системи освіти	593
Тарапатова Н. М. Французькі університети на шляху до впровадження децентралізованої моделі управління: основні здобутки, проблеми та перспективи	598
Садрицька С. В. Якісна освіта в уявленні студентів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна	601
Аветисян Т. В. Якість освіти соціальних працівників: на шляху реалізації компетентнісного підходу	606
Голіков О. С. Культурне споживання в процесах культуркапіталізації сучасного українського студентства: практики vs стратегії	610
Сокурянська Л. Г. Трансформація простору ідентичностей студентської молоді: теоретичний та емпіричний аналіз	616
Бардіна-Віж'є О. Ю. Евристичний потенціал концептів "життєвий світ" та "комунікативна дія" у дослідженні процесу адаптації іноземних студентів до нових соціокультурних умов	623
Ніколаєвська А. М., Пиласва Т. В. Стилї життя студентства: досвід емпіричної типології	629
Бондар Т. В. Стилежиттєві особливості повсякденних практик підліткових компаній	635
Титаренко Л. Г. Молодь як предмет пострадянських публічних дебатів у ситуації соціальної невизначеності	640
Коритнікова Н. В., Пасісниченко А. В. Фактори формування у студентів України європейської ідентичності	646
Плахотнік О. В., Даниленко І. В. Уявлення про "чоловічі" та "жіночі" професії як ресурси гендерної ідентичності	654
Овчиннікова Л. В. Герої та антигерої історичного минулого в свідомості українського студентства	660
Повілайтіс Р., Стейкунене А. Реформа науки і вищої освіти в Литві та ставлення до неї студентів	663

УДК 316.2

ЕТНОСОЦІОЛОГІЯ У ЧЕРЗІ ЗА ВИЗНАННЯМ: ПЕРЕД ПОРОГОМ, НА ПОРОЗІ Й ПОЗА НИМ

Євтух Володимир Борисович - доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України, професор, завідувач кафедри теорії та методології соціології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

У статті йдеться про історію зародження етносоціології як наукової дисципліни, аналізується її сьогочасний стан, визначаються перспективи подальшого розвитку. Автор зупиняється на таких методологічно-концептуальних питаннях, як проблеми предмета етносоціології, її об'єктно-предметної зони, структури проблемного поля. Характеризуються напрямки діяльності наукових організацій та провідних вчених, що працюють у галузі етносоціології. Окреслюються ті теоретико-методологічні та структурно-організаційні проблеми, з вирішенням яких автор пов'язує перспективи розвитку етносоціології в Україні.

В статье раскрывается история зарождения этносоциологии как научной дисциплины, анализируется её современное состояние, определяются перспективы дальнейшего развития. Автор останавливается на таких методологически-концептуальных вопросах, как проблемы определения предмета этносоциологии, её объектно-предметной зоны, структуры проблемного поля. Дается характеристика направлений деятельности научных организаций и ведущих ученых, которые работают в области этносоциологии. Очерчиваются те теоретико-методологические и структурно-организационные проблемы, с решением которых автор связывает перспективы развития этносоциологии в Украине.

The article presents the history of ethnosociology creating as a scientific discipline. The contemporary conditions of it are analyzed/ the prospects of future researching are pointed out. The author focuses on methodological problems of subject's field. The destination of scientific organization's activity and scientists activity of ethnosociological field are characterized.

Ключові слова: етносоціологія, предмет етносоціології, об'єктно-предметна зона етносоціології, проблемне поле етносоціології.

Загальні завваги. Відразу кілька завваг, які дадуть змогу з'ясувати авторську ідею цього проекту, його теоретико-концептуальні підходи й націленість на результати. Отже: 1) автор свідомо скористався висловом ("у черзі за визнанням") відомого у всьому світі американського письменника та літературознавця українського походження Юрія Шевельова (Шереха) – на мою думку, він адекватно з надзвичайним емоційним забарвленням відтворює шлях будь-якого феномена, а наукового тим паче, до свого визнання, передусім, у колі фахівців. Щодо етносоціології, то цей вислів стосується її без будь-яких застережень, оскільки ця наука, дійсно, є однією з наймолодших у переліку наук про суспільство, принаймні, в Україні, й вона виборює своє місце (додам, успішно) у системі соціогуманітарного знання; 2) стаття буде складатися із трьох змістовних частин, які відтворять фази її розвитку: перед порогом – тут йтиметься про зародження етносоціології, її об'єктно-предметну зону, початки формування її поняттєво-термінологічного апарату, випрацювання методичної (від методів) бази та підготовки фахівців з цієї дисципліни; на порозі - саме на цьому відтинку маю намір продискувати питання про те, на якому рівні розвитку перебуває етносоціологія сьогодні, наскільки вона укорінилася у системі соціогуманітарних наук у нашій країні, про її здобутки, про взаємодію вітчизняних дослідників з зарубіжними (через участь у формалізованих наукових заходах – міжнародні конференції, симпозиуми, "круглі столи" - та через способи й шляхи дослідження проблем етносоціології), її практичне застосування (чи комфортно почувається вона у товаристві інших наук, зокрема й з більшою історією – чи є запит на етносоціологію у сучасному суспільстві, зокрема українському); поза ним... – власне, спробую змоделювати майбутнє (перспективу) етносоціології, її світло у науковому лабіринті; 3) у своєму викладові я буду спиратися на українські, російські, європейські та, особливо, американські (саме тут найбільш відчутні висліди дискусій, якщо й не сутності змісту етносоціології, то, безумовно, проблем, які я включаю у її об'єктно-предметну зону) наукові реалії; 4) важливий для мене технологічний момент: у цьому конкретному випадку я скористаюся наступною схемою покликання на моїх наукових колег (зарубіжних й вітчизняних): оскільки я у попередніх своїх роботах тим чи тим чином постійно їх згадував, чи то солідаризуючись з їх думкою, чи то спираючись на їх доробок, чи то полемізуючи з ними, то тут (якщо виникатиме добичність до них, до їх думок та тверджень) я після мого викладу у дужках буду їх згадувати, а у тих випадках, де я буду використовувати цитати з їх праць, я обов'язково буду покликатися на ці праці; 5) на

завершення викладу подам список літератури - опубліковані праці українських дослідників про етносоціологію та тих, які безпосередньо стосуються тем її проблемного поля, що, на мою думку, дасть додаткові можливості евалюації стану її розвитку у нашій країні; 6) основний акцент у ході викладу матеріалу буде зроблений на українські практики у їх міжнародному контексті.

Етносоціологія: вибудовування штучного конструкту чи обстежування закономірності.

1. Методолого-концептуальні питання. Свій виклад розпочну з визначення об'єктно-предметної зони, за Леонардо Дробіжевою, проблемного поля (Методологические проблемы этносоциологических исследований// Социологический журнал. 2006, № 3-4), етносоціології й подам його у найостаннішій авторській версії. Принагідно нагадаю, що від першої моєї спроби окреслити об'єкт та предмет етносоціології (1997 р.) знання про цю науку постійно нарощувалися, що позначилося на трансформації самого її визначення. Якщо суворо дотримуватися вимог ВАК України, за якими захищаються кандидатські й докторські дисертації, то ми мусимо у кожній науковій праці, а тим паче у цілій науці, чітко розділяти об'єкт і предмет дослідження. Попереджуючи з'ясування суті об'єкта та предмета етносоціології, зверну увагу на етимологію самого слова, яке дало назву нашій науці. Слово "етносоціологія" має складну етимологію. Воно походить від грецького *ethnos* (народ), від латинського *socius* (суспільний, товариство; той, хто спільно з кимось бере участь у чомусь), від грецького *logos* (наука). Завважу, що для означення сукупності людей (те, що ми часто-густо називаємо *народ*) у грецькій мові існує два терміни: *ethnos* – у етнічному, етнографічному значенні та *laos* – у соціально-політичному значенні, власне, сукупність людей – громадян певної держави або населення країни. Для етносоціології обидва значення є релевантними.

Отже, об'єктом етносоціології (етносоціологічних досліджень) є поліетнічні суспільства (соціуми) або суспільства з поліетнічним складом населення, а у конкретному вияві - етнічні спільноти. При цьому варто мати на увазі, що до таких я пропоную зараховувати племена, етноси, нації, етнічні (національні) меншини, етнічні групи (подеколи й субгрупи), іммігрантські та діаспорні спільноти. Особливістю і найважливішою ознакою етносоціології є те, що у ній об'єкт досліджуються через особистість, належну до тієї чи іншої етнічної спільноти, і через стосунки цієї особистості із собі подібними та відмінними від себе; предметом етносоціології виступають соціальні аспекти розвитку та функціонування етнічних спільнот, їх взаємодія, а також індивідів, які включені у ці спільноти, та соціального довкілля, як і етнічні аспекти розвитку соціумів та соціальних груп.

Однак, я не буду обмежуватися рамками такого визначення, а розширю інтерпретацію розуміння об'єктно-предметної зони (поля) через перерахування тем та проблем, якими сьогодні опікується етносоціологія, як в Україні, так і у зарубіжному науковому світі: параметри соціальної структури народів (в етнічному, а не у політичному значенні терміна), вагомі явища культури різних етносів, взаємообумовленість змін у етнічних культурах, етнічних орієнтаціях індивідів та колективів, закономірності й особливості міжетнічних відносин. У широкому розумінні терміна предмет етносоціології включає соціальні події, процеси, зв'язки, явища, які відбуваються в етнічно маркованому соціальному просторі. Одним із головних завдань етносоціології є з'ясування механізму відтворення етнічних феноменів, їхньої взаємодії з суспільними явищами того чи іншого соціального організму, оскільки етноси завжди є складовими різних соціальних утворень. Предметом етносоціології стали також соціологічно збагненні зв'язки та відносини у середовищі етнічних спільнот як соціумів (систем) та за їхніми межами, а також зв'язки, що виникають при взаємодії одної спільноти з іншими. Етносоціологія вивчає комунікації (взаємодію та відносини) *homo ethnikos* (людини етнічної) та суспільства. *Homo ethnikos* (поруч з подібними феноменами - *homo politikus* – людиною політичною та *homo oeconomicos* – людиною економічною) – це саме ті іпостасі людини як соціального актора, коли вона діє як представник певної людської спільноти, які включені в етнічну систему.

У контексті мого викладу зверну увагу на основні функціональні напрями етносоціології; до них належать: а) соціологія етносу як соціокультурної комунікативної системи, вивчення проблем етнічної ідентифікації та етнічної стратифікації; б) соціологія етнічних (національних) меншин та діаспор, мігрантських груп; в) соціологічне дослідження міжетнічних (міжнаціональних) конфліктів; г) вивчення проблем соціальної адаптації у різних етнокультурних середовищах; д) проблеми етнорегіоналізму та етносепаратизму, міжетнічної взаємодії.

2. Структура проблемного поля. Окреслені теми визначають саму структуру проблемного поля етносоціології, як, зрештою, і структуру цієї науки у контексті її розвитку, передусім, в українському суспільстві: а) *теоретичні проблеми етносоціології* пов'язані з розробкою методологічних та концептуальних засад формування та розвитку науки, методів етносоціологічних досліджень, термінів та понять, які можуть застосовуватися в етносоціології, моделі взаємодії етносоціології з іншими соціогуманітарними науками; б) *етнонаціональна структура та етнічна динаміка населення* поліетнічних суспільств, з особливим акцентом на

вплив на неї етнодемографічних чинників – міграцій; в) *етнічність як етнокультурне та соціальне явище*, що включає етнічну ідентифікацію та ідентичність, етнічне відродження, етнічну ментальність, етнічні стереотипи та етнічні автостереотипи, етнічну мову, етнічні маркери сучасних суспільств та процесів; г) *трансформаційні процеси*, які відбуваються під впливом взаємодії етнічних явищ з явищами соціальними, такі, як маргіналізація, міжетнічна конфліктність, асиміляція, адаптація тощо; д) *етносоціальний простір поліетнічного суспільства*, його динаміка під впливом сучасних міграційних процесів, етнополітики та інших об'єктивних й суб'єктивних факторів; е) *етнокультурний простір та функціонування у ньому культур компонентів етнопонаціональної структури суспільства з врахуванням взаємин поліетнічної країни з іншими країнами, передусім, із країнами походження різних компонентів етнопонаціональної структури суспільства*; є) *глобальні міграції та глобальні діаспори*, зокрема процеси формування нових етнічних спільнот та їх вплив на динаміку світового порядку; ж) *етнополітичний менеджмент у поліетнічних суспільствах*: компаративний аналіз та побудова моделей етносоціального розвитку, які в силу природи зазначеного структурного компонента проблемного поля етносоціології творяться на стиці етносоціології та етнополітології;

3. **Історія пошуку свого шляху.** Можна стверджувати, що етносоціологія як окрема галузь соціологічного знання почала формуватися у 1920-х – 1930-х роках у Німеччині та Сполучених Штатах. Відразу зазначаю, що у цих країнах етносоціологію трактують по-різному. У даній статті я не буду вдаватися до детального з'ясування розбіжностей, зупинюся лише на найбільш характерних для цих двох шкіл.

Нагадаю, що термін "етносоціологія" у науковий обіг увів вчений Людвіг Гумплович (Ludwig Gumpłowicz), а на практиці почав застосовувати Ріхард Турнвальд (Richard Thurnwald). Оскільки ці імена в етносоціологічному контексті, принаймні, в Україні, з'являються не дуже часто, то мушу сказати по кілька слів про їх особистості й їх внесок у розвиток етносоціології. Л. Гумплович народився у тодішній Краківській Республіці (1838 р.), студіював юриспруденцію, а згодом працював професором за спеціальністю "державне та управлінське право" в університеті м. Грац (Австрія). Його вважають одним із засновників європейської соціології; основним дослідницьким полем Л. Гумпловича стали гноблені етнічності та меншини, передусім, слов'яномовні, у Гамбурзькій імперії, а також такі феномени, як раса та анти-сіонізм. Серед його праць, які стимулювали розвиток етносоціології, - "Єврейські повстання у минулому і сьогодні" (1959 р.), "Раса і держава" (1875 р.), "Право національностей та мови в Австро-Угорщині" (1879 р.), "Расова боротьба. Соціологічні дослідження" (1983 р.). Щодо Р.Турнвальда (1869-1954 рр.), то він, народившись у Відні й отримавши освіту юриста, працював у різних країнах (Австро-Угорщині, Великобританії, Єгипті, США), але найбільше часу він провів у Німеччині. Саме тут він інтенсивно опрацьовував наукові проблеми, пов'язані з етносоціологічною тематикою. Зокрема, Р.Турнвальд заснував "Журнал психології народів та соціології", опублікував фундаментальну працю у п'яти томах "Людські суспільства та їх етносоціологічні засади" й викладав етнологічні й соціологічні дисципліни в університетах Берліна.

Оскільки досвід Німеччини відіграв визначальну роль у становленні етносоціології, то логічно спочатку звернутися до практик цієї країни. Від свого зародження до кінця 1960-х років нова наука займалася ту. практично лише аналізом родинних стосунків, системами родинності та термінологією у цій царині. Такий підхід до змісту етносоціології обґрунтовувався думкою про те, що соціальні структури, форми соціальної організації та уявлення про правовий порядок в неіндустріальних суспільствах визначаються, передусім, саме родинними стосунками. На мою думку, така практика має право на існування, хоча останнім часом цьому аспекту приділяється мало (я би сказав, необґрунтовано мало) уваги, як у Німеччині, так і в інших країнах. Сьогодні (починаючи від 1970-х років) німецька етносоціологія охоплює такі проблеми: соціальні аспекти, відносини людей, організовані структури у різних суспільствах. При цьому увага німецьких етносоціологів концентрується на вивченні індивіда, а також на економічних, правових та когнітивних обумовленостях функціонування соціальних систем, що знайшло реалізацію у появі досліджень про особистість, стосунки між статями, соціальні ролі представників обох статей, відносини індивіда та суспільства, організацію соціальних процесів тощо. До речі, у Німеччині професори Тюбінгського університету видали унікальний підручник з етносоціології (Goetze D., Muehlfeld C. Ethnosozologie. Stuttgart, 1984).

У Сполучених Штатах сам термін "етносоціологія" практично не вживається; якщо у наукових дослідженнях він і зустрічається, то, передусім, він стосується проблемного поля (у нашому розумінні) етнографії. Власне, специфікою етносоціології у США є те, що вона у теоретико-концептуальному плані базується на традиціях культурної антропології, яка тут має досить міцне підґрунтя. Дослідники схилиються, маючи на те підстави, до думки (Л. Дробіжева), що початки етносоціології проглядаються у добре відомій для соціологічного співтовариства праці В.Томаса та Ф.Знанецького "Польський селянин в Європі та Америці" (1918 р.). Нині об'єктно-предметне поле етносоціології (знову ж таки в українському трактуванні) у дослідженнях

американських науковців корелюється з термінами "соціологія міжетнічних стосунків", "соціологія расових відносин". До речі, спецкурси під такими назвами викладаються у багатьох університетах США (про це йдеться у моїй спеціальній публікації). Подібна ситуація спостерігається і у Великобританії: тут здійснюються інтенсивні етносоціологічні дослідження у рамках з'ясування відмінностей та взаємодії за біологічними ознаками у тріаді "білі – чорні – кольорові". До речі, у Великобританії етносоціологічні дослідження мають чітко виражене соціальне акцентування. Таку специфічну рису певною мірою можна пов'язувати з сильними позиціями соціальної антропології, зокрема, "Манчестерської школи", яка сформувалася навколо Макса Глюкмана, й її могутнім впливом на етносоціологічні дослідження.

На пострадянському просторі етносоціологія постає на початку 1980-х років як дослідницька дисципліна на основі узагальнення російськими етнологами надзвичайно багатого масиву емпіричного матеріалу у висліді завершення наукових проєктів, пов'язаних з дослідженням проблем міжнаціональних відносин на терені колишнього Радянського Союзу, а пізніше міжетнічних відносин у Російській Федерації. Центрами етносоціологічних студій стали Інститут соціології та Інститут етнології Російської академії наук (раніше Інститут етнографії АН СРСР), а також групи науковців, які виконували численні міжнародні проєкти з етнонаціональної проблематики. Науково-дослідницькі пошуки російських етносоціологів базуються на кількох визначальних засадах, свого часу запропонованих Ю. Арутюновим, В. Кондратьєвим, Л. Дробіжевою та О. Сусоколовим (Етносоциология: цели, методы, некоторые результаты исследований. Москва, 1984): а) етносоціологія вивчає етнічну специфіку усіх соціально значущих сфер життя суспільства, розглядаючи їх у контексті соціологічних критеріїв з застосуванням методик соціологічного дослідження; б) етносоціологія - міждисциплінарна наука; в) завдяки етносоціологічним дослідженням суспільство отримує знання про реальну картину життєдіяльності сучасних народів, їхні настрої та орієнтації.

В Україні етносоціологія починає формуватися як наука наприкінці 1980-х років й зосереджує свою увагу на дослідженнях поліетнічного характеру українського суспільства, статусу українського етносу й етнічних спільнот (етнічних, національних меншин), процесів у їх середовищі та міжетнічної взаємодії. Вона тут практично синхронно розвивається у двох напрямках: як дослідницька та як навчальна дисципліна. Засади етносоціології були сформовані у Центрі етносоціологічних та етнополітичних досліджень Інституту соціології НАН України (1991-2000 рр.). Класичним зразком дослідження, яке вперше було здійснене в Україні за етносоціологічними канонами, стало дослідження статусу німців в Україні. Воно було проведене у згаданому Центрі й майже одночасно опубліковане в Україні та Німеччині (Київ, Мюнхен, 1993 р.). Практично ж концептуальні засади етносоціології почали реалізуватися у дослідженнях в установах НАН України, передусім, в Інституті соціології, Інституті філософії й Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології; в Інституті етнічних, регіональних та діаспорознавчих студій та у спеціальних навчальних курсах, запроваджених у провідних університетах – Київському національному університеті імені Тараса Шевченка та Харківському національному університеті імені В.Н.Каразіна й деяких інших.

Короткий екскурс у історію становлення та розвитку етносоціології засвідчує, що ця наука постала не випадково, а з'явилася у висліді об'єктивної необхідності вивчення етнічно маркованих феноменів, які суттєво впливають на суспільний розвиток багатьох країн.

Щоб дати відповідь на поставлене питання про штучність чи природність виокремлення етносоціології із соціології, варто звернутися ще до кількох моментів, які, на мій погляд, є визначальними у цій дискусії. Передусім, йдеться про наявність масиву емпіричного матеріалу з етнонаціональної проблематики, поняттєво-термінологічного апарату, мережі дослідницьких центрів та усталеного співтовариства дослідників, які працюють у цій царині.

Спробую довести гіпотезу (вона такою є на початку мого викладу й вона використовується мною для вибудовування логіки моєї аргументації) про природний характер появи науки соціології. Постановка питання про штучність конструкту пов'язана з тим, що свого часу (1980-і роки) московські етологи, долучилися до обґрунтування (в усній дискусії) "права на життя" фрази Юліана Бромлея: нова наука етносоціологія постає дуже просто – береш від терміна "етнологія" першу його частину й додаєш термін "соціологія" й маєш гібрид "етносоціологія". Власне, за цією версією, етносоціологія – продукт маніпулювання на рівні слово(терміно)творення. Принагідно зауважу, що я не відкидаю продуктивності суто лінгвістичного методу у термінотворенні: він дозволяє систематизувати (у термінах) поняття, які вже існують, й конструювати нові терміни для понять, котрі нами ще не виявлені, або ж не осмислені, але вже існують у реальному та віртуальному (наголос на комп'ютерних технологіях) просторі. На підтвердження цієї думки відсилаю читача до досвіду створення двох глосаріїв з етнічної проблематики (Fred Riggs. Ethnicity. InterCocta Glossary. Honolulu, Hawaii, 1985; Євтух Володимир. Етнічність: Глосарій. Київ, 2009).

Поріг зрілості наукової галузі. Сьогодні у тих, хто визнає етносоціологію як самостійну науку, є достатньо аргументів, щоб заперечити ідею штучності її появи. Вочевидь, найбільш вагомим серед них є наявність просто-таки колосального масиву емпіричного матеріалу та необхідність на нових теоретичних засадах (або в рамках іншої, ніж до певного часу, парадигми) інтерпретувати феномен етнічного ренесансу, який спочатку охопив Сполучені Штати та Канаду (середина 1960-х років), а згодом поширився на європейські країни (1970-і роки) і на колишній Радянський Союз з продовженням й поглибленням у незалежних державах, які утворилися після його розпаду. У контексті цього викладу я не буду наводити конкретні приклади на підтвердження думки, а відішло до своїх попередніх праць та праць моїх колег (вони подані у кінці статті), де їх можна віднайти у достатній для аргументації кількості. Оскільки у Сполучених Штатах й, певною мірою, у Канаді ще наприкінці XIX-го – на початку XX-го століть складалася традиція наукового осмислення закономірностей і особливостей їх етносоціального розвитку як іммігрантських країн, то на середину 1960-х років наукове співтовариство тут було готовим (достатньою мірою озброєне, теоретично й термінологічно) до того, щоб гідно зустріти виклики "етнічного буму".

Щодо поняттєво-термінологічного оснащення етносоціології, то тут були й поки що залишаються певні особливості. Вони пов'язані з характером формування етносоціології - її виокремлення відбувалося на стиці кількох суміжних наук. Базовою у цьому плані, безумовно, була соціологія; однак не-малу роль відіграли етнологія з її традицією дослідження генези етнічних явищ, передусім, етнічних спільнот; етнографія (більш релевантна до радянського й пострадянського простору) дала, у своїх термінах, опис культурницького, звичаєвого, обрядового вияву специфіки етнічних характеристик людських спільнот; традиційна для Заходу культурна антропологія, яка, зокрема, розглядає людину як носія культурницьких змістовностей; історія й археологія постійно забезпечували конкретні докази з їх чіткими (термінологізованими) назвами й дотичністю до етнічності; психологія, яка змусила замислитися соціологів (а пізніше й етносоціологів) над роллю головного актора етнічного дійства – індивіда (особистості), котрий, до речі, включений у етнічні спільноти. Я не буду перераховувати терміни, які увійшли до етносоціології з інших наук (їх, безумовно, велика кількість), а назву сфери тієї чи тієї згаданої вище науки. Отже, соціологія: соціуми (мікро-та макрорівень), структури, соціальні відносини; етнографія: звичаєвість, обрядовість; культурна антропологія: культурні характеристики людських спільнот; історія та археологія: конкретні дати та предметні докази початків етногенезу людських спільнот й їх трансформації у етнічні спільноти, передусім, етноси, нації; психологія: взаємодія носія етнічності з довколишнім світом, структурування етнічної ментальності.

Безумовним доказом природного (не штучно змодельованого) розвитку етносоціології є її інституалізація. У 1960-і – 1980-і роки, передусім, у США та Канаді, з'являються численні центри дослідження етнічної проблематики, причому з чіткою акцентуацією на соціологічних аспектах: Інститут по вивченню імміграції та етнічності при Смітсонівському центрі, Центр дослідження імміграції, Центр дослідження американського плоралізму Чикагського університету (США), Інститут психологічних досліджень Йоркського університету, Центр етнічних досліджень Калгарського університету (Канада) тощо. Щодо тодішнього Радянського Союзу, то такі центри почали формуватися значно пізніше (наприкінці 1980-х років) в установах Академії наук СРСР та Академії наук України, зокрема інститутах філософсько-соціологічного та етнологічно-етнографічного спрямування, скажімо, Інститут соціології, Інститут етнографії АН СРСР, Інститут філософії (згодом на базі відділення соціології утворився Інститут соціології), нинішній Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України.

Важливим показником функціонування тієї чи іншої науки є достатньою мірою (достатній для адекватного відтворення сутності явища) розвинутий поняттєво-термінологічний апарат. Щодо етносоціології, то на сьогоднішній день, він, на мою думку, дозволяє здійснювати дослідження різноманітних етнічних феноменів суспільного життя поліетнічних країн. Для тезаурусу етносоціологічних термінів, які ці явища відтворюють, описують, розкривають, властиві дві особливості: а) їх інтердисциплінарний характер, що, зрештою, корелюється з таким же характером етносоціології (вище було окреслене тематичне коло кількох наук, які найближче стоять до етносоціології й з яких до неї потрапило найбільше термінів, наприклад, етнос, етнічна спільнота, нація, етнічність, етнічне відродження, багатокультурність тощо); б) суто етносоціологічні терміни, які стосуються, передусім, структури етнічних явищ та взаємодії їх складових (етнонаціональна структура суспільства, міжетнічна взаємодія, міжетнічний конфлікт, етнічний бізнес, етнічні стереотипи та етнічні автостереотипи тощо).

Що ж до методів, то у етносоціології часто-густо застосовуються методи й з інших наук, однак зорієнтованих на чітко етнічно марковані об'єкти дослідження: етностатистичні опитування (анкетування, інтерв'ю), глибинні проблемно зорієнтовані, напівструктуровані інтерв'ю, контент-аналіз текстів, включене

спостереження. При вивченні національних меншин, емігрантських груп, діаспорних спільнот у західній етносоціології досить продуктивно застосовуються такі методи, як автобіографічний та фотографічний. У контексті інтердисциплінарності перспективним для етносоціології може виявитися метод біогеографічного детермінізму (Кресіна І.О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси. Київ, 1998), особливо з огляду на те, що останнім часом дедалі очевиднішим стає вплив екологічного довкілля та географічної локалізації людських спільнот на зміст їх етнічних характеристик.

Останніми роками досить інтенсивно формувалося співтовариство дослідників-етносоціологів й саме у згаданих вище наукових центрах та у деяких університетах, як в Україні, так і в інших країнах. У таких країнах, як Бельгія, Великобританія, Канада, Нідерланди, Німеччина, Польща, Росія, США (впродовж 1960-х – 2009 років) було й є чимало дослідників, які зробили помітний вклад у розвиток етносоціології: Г.ж. Бабінські, Ф.Барт, ван ден Берге, Е. Бонасич, Р. Бретон, Дж. Гатчінсон, Ф. Геккман, Е. Гелнер, Н. Глейзер, Л. Дробіжева, Т. Еріксен, Л. Корпоровіч, Дж. Портер, А. Річмонд, П. Роуз, Б. Роузен, Гю. Сетон-Вотсон, Е. Сміт, Р. Шермерхорн та інші. Серед проблематики, яку вони розробляли й яка й досі перебуває у полі їх наукових пошуків, - структурування етнічних спільнот, у Сполучених Штатах, переважно, іммігрантських; відносини між етнічними спільнотами й державою, між меншинними спільнотами та титульною спільнотою (акцент на етнокультурній, етнопсихологічній, соціальній дистанціях), стосунки усередині етнічних спільнот; інституційна наповненість функціонування етнічних спільнот та етнічний бізнес; ідентичності населення поліетнічних країн; формування й вияви упереджень на етнічній та расовій основі; етнокультурні й соціальні індикатори. Особлива увага приділялася розробці моделей етнополітичного менеджменту, яка значною мірою базувалася на даних етносоціологічних досліджень, й інтерпретації концепцій етносоціального розвитку, передусім, це стосується США і Канади. Зрештою, канадські етносоціологи у співпраці з політологами та етнологами пропонують, на мій погляд, ефективні модулі до вироблення засад етнополітики у поліетнічних державах. Доробок названих й інших дослідників, дотичний до розвитку етносоціології налічує на сьогодні кілька сотень монографій та тисячі статей у фахових часописах (про частину з них йшлося у моїх працях, деякі роботи цитували українські дослідники етнічної проблематики). Щоправда, українські дослідники ще мало ознайомлені з доробком зарубіжних фахівців – це видно по дуже слабкому оригінальному цитуванню та використанню, переважно, перекладної літератури

Українське співтовариство дослідників-етносоціологів, які активно працюють у царині вивчення поліетнічних суспільств та етнічних явищ, поки що нечисельне. Серед дослідників, яких можна беззастережно відносити до етносоціології (мій науковий досвід дає мені право пропонувати таку класифікацію, хоча, можливо, не усі вони повністю ідентифікують себе як дослідники виключно етносоціологічної тематики; мій критерій – наявність великої частки у їх загальному дослідницькому доробку проблем етносоціології), - Лариса Аза (Інститут соціології НАН України), Віра Арбеніна (Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна), Володимир Євтух (Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова), Ганна Кісла (Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова), Олександр Нельга (Інститут філософії НАН України), Катерина Чернова (Київський національний університет імені Тараса Шевченка), Микола Шульга (Інститут соціології НАН України). Дослідницьке поле названих вище етносоціологів охоплює досить таки широке коло проблем: теорія етносу, структура українського етносу, етнопонаціональна структура українського суспільства, міжетнічна взаємодія, міжетнічний конфлікт, етнічна динаміка населення України, міжкультурний діалог, етнополітичний менеджмент, проблеми етносоціального розвитку США і Канади (В. Євтух); міграційні процеси та їх вплив на етнопонаціональну динаміку різних суспільств, етнічна самоідентифікація особистості (М.Шульга); етномовні процеси в українському суспільстві, чинники етнопонаціонального розвитку українського суспільства (Л. Аза); діаспори як соціокультурні системи, еволюційні процеси у середовищі української діаспори (К. Чернова); теорія етносу, структурування етнічних спільнот, зокрема і діаспорних (О. Нельга); теорія етносоціології та дидактика етносоціології (В. Арбеніна); етнопонаціональна ситуація в Криму, польові етносоціологічні дослідження (Г. Кісла).

Останніми роками в Україні сформувалася значна група дослідників із різних галузей соціогуманітарного знання, які тим чи тим чином дотичні до етносоціологічних студій: Євген Головаха, Наталя Паніна (індекси толерантності міжетнічних стосунків, толерантність-інтолерантність в українському суспільстві); Оксана Даниленко (лінгвістичні аспекти трансформаційних процесів в Україні); Олена Малиновська (міграції: український та європейський контексти), Андрій Попок (зарубіжне українство, соціальні та етнокультурні процеси у середовищі українців Далекого Сходу); Анатолій Ручка (соціокультурні ідентичності); Володимир Трошинський (етнопонаціональна структура українського суспільства, сучасні демографічні та етнокультурні процеси у середовищі української діаспори); Наталя Черниця (нація, ідентичності: компаративний аналіз); Сергій Чігпа (етнізація виборчого процесу); Галина Щерба (формування ідентичностей у прикордонні,

трансформаційні процеси у середовищі українських субетносів). Крім того, у процесі формування етносоціологічної наукової школи в Україні (Ганна Скрипник, Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2008, № 2) була захищена низка кандидатських дисертацій з досить таки широкого спектру етнічних проблем: формування етнонаціонального складу населення Сходу України на рубежі XIX – XX-го століть, ролі преси у структуруванні українських спільнот США і Канади, дослідження етнокультурного простору України, гендерних аспектів у поліетнічних країнах Європи, міжетнічної взаємодії в умовах великого поліетнічного міста, етнічна мотивація еміграційного процесу, соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади тощо.

Якщо оглянути доробок й рівень розвитку етносоціологічних досліджень в Україні у міжнародному контексті, то можна стверджувати, що вони сьогодні за проблематикою – адекватні дослідженням у зарубіжних країнах, особливо що стосується "case study" української реальності. Невідповідність спостерігається у царині теоретичного осмислення етносоціальних та етнокультурних явищ суспільного розвитку, як і вивчення трансформаційних процесів у середині етнічних спільнот, а також трансформації одних типів етнічних спільнот у інші (наприклад, іммігрантських у етнонаціональні, субетносів у етноси). І, безумовно, формування системи методів етносоціологічних досліджень в Україні поки що знаходиться у стані пошуків. І вже зовсім не можна порівнювати можливості публікації результатів досліджень – в Україні немає жодного спеціалізованого фахового часопису з етнічної проблематики, де вони могли б оперативіно бути оприлюднені й проdiscутовані. Подібні видання у таких країнах, як Бельгія, Канада, Німеччина, США – багаточисельні й дають можливість формувати об'ємний науковий простір для ведення широкого дискурсу про роль етнічного чинника у розвитку поліетнічних країн. Скажімо, серед них – "Бюлетень Канадської Асоціації Етнічних Студій", "Канадське рев'ю досліджень націоналізму", "Канадські етнічні студії" (Канада), "Етнічні та расові студії", "Журнал американської етнічної історії", "Журнал етнічних студій" (США), "Sociologicus: журнал емпіричної етносоціології та етнопсихології" (Німеччина). І ще один момент: українські дослідники практично не включені у тканину міжнародного контексту, вони рідко беруть участь у наукових заходах (вочевидь, брак знань в іноземних мовах) й одиниці публікуються у зарубіжних виданнях та ще рідше на їх праці покликаються зарубіжні колеги. Більш детально проблема входження українських етносоціологів у міжнародне співтовариство буде проdiscутована безпосередньо під час роботи етносоціологічної секції на Першому конгресі Соціологічної Асоціації України.

Отже, наука стає такою, коли вона здобуває собі визнання – визнання серед колег по цеху у своїй країні, у міжнародному науковому просторі та у певних аспектах (можливостей застосування у суспільних практиках) громадськості. Констатувати факт, чи відбулася наука можливо за наявності таких умов: а) наявність достатнього масиву фактологічного матеріалу, з яким працюють дослідники; б) можливість (на основі цього матеріалу) вибудовувати теоретичні концепції, або ж, адаптуючи до специфічного об'єкта, застосовувати такі із суміжних наук; в) фіксація об'єкта й предмета науки; г) наявність методів дослідження феноменів, які перебувають у проблемному полі конкретної науки; д) наявність усталеного фахового співтовариства, представники якого здатні продукувати ідеї й втілювати їх у практиках; е) обов'язковою умовою є функціонування наукової (наукових) школи; є) наявність наукового простору для результатів наукового пошуку (фахові видання, публікації - монографії, статті, конференції, симпозиуми, "круті столи", дискусії, діалоги тощо).

Логіка викладу матеріалів, думок, ідей дає підстави стверджувати, що етносоціологія успішно просувався по шляху свого визнання й, як на мене, на сьогодні вона цей шлях успішно долає. Як у міжнародному, так і в українському контекстах всі зазначені вище критерії становлення науки у нашому випадку реалізуються; щоправда, деякі повністю, інші – тією чи тією мірою. Незреалізованість того чи того критерію вимагає від співтовариства етносоціологів подальших пошуків та нових відкриттів – власне, свідчить про те, що у науки є нові перспективи.

Горизонти перспектив. Перспективи розвитку етносоціології я буду визначати, передусім, для українського контексту. Зазначу, що, на мою думку, українську перспективу варто шукати у рамках парадигми "виокремлення – самостійне функціонування – поєднання з іншими науками". Прослідковуючи зародження й становлення етносоціології, зокрема, в Україні, ми мали змогу переконатися у тому, що вона відбулася й завершила шлях свого виокремлення й вже понад десяток років існує як самодостатня одиниця у науковому просторі України з усіма атрибутами галузевої соціології. Однак для української етносоціології цикл самостійного функціонування продовжується і у його рамках вона, точніше науковці, мають вирішити кілька проблем, передусім, її внутрішнього розвитку. Саме з їх вирішенням й пов'язуються перспективи етносоціології в Україні.

Отже, перспективні етносоціологічні пошуки мають здійснюватися у двох напрямках: а) теоретико-концептуальному; б) структурно-організаційному.

У першому випадку йдеться про: а) подальше поглиблення теоретичних засад етносоціології (розробка вірогідних теорій та концепцій, які стосуються етнопонаціонального розвитку України; уточнення значення термінів та понять) з тим, щоби максимально уникати ризиків інтерпретації складних етнічних феноменів, що зменшить вірогідність інституалізації неадекватних підходів у їх трактуванні (скажімо, наявність у Конституції України неоднозначно потрактованих понять "український народ", "нація"; необґрунтоване використання терміну "корінний народ" у застосуванні до кримських татар; довільно вживаних термінів "етнос", "етнічна меншина", "національна меншина", "етнопонаціональна меншина"; теорія "єдиного українського етносу" тощо); б) інтенсивне дослідження актуальних проблем суспільного розвитку України (взаємодія компонентів етнопонаціональної структури українського суспільства та її вплив на етнопонаціональну ситуацію в країні; етнічні мотиви еміграційних процесів; трансформація одного типу етнічних спільнот в інший тип; соціопсихологічна детермінованість ментальності представників етнічних спільнот й у цьому контексті структури етнічної ментальності; структура етнічності як природного явища й вплив на її функціонування соціальних факторів; природна (біологічна) наповненість міжетнічних конфліктів; вплив еколого-географічного довкілля на формування, структурування та розвиток етнічних спільнот; формування та функціонування етнокультурного, етнолінгвістичного простору у контексті міжкультурного діалогу тощо); в) опрацювання методики етносоціологічного дослідження та методів етносоціології (зокрема, визначення простору застосування методів, запозичених із суміжних наук).

Що стосується структурно-організаційних аспектів розвитку етносоціології в Україні, то тут з'являється кілька площин діяльності: а) формування та виконання науково-дослідницьких проєктів з етнічної проблематики з застосуванням етносоціологічних методів (на національному та міжнародному рівнях), зокрема, у рамках державного замовлення. До речі, виконання теми "Аналіз етнопонаціональної структури та міжетнічної взаємодії в українському суспільстві" (2001-2005 рр.) дало позитивний поштовх розвитку етносоціологічних досліджень, що виявилось у публікації монографій, навчальних посібників, статей, захисту кандидатських дисертацій; унікальним у плані виконання спільних міжнародних етносоціологічних проєктів стало дослідження (2003 р.), проведене під керівництвом на той час професором Київського національного університету імені Тараса Шевченка Володимиром Євтухом та професором Університету штата Айова (США) Вікі Хеслі; б) становлення нових двох-трьох центрів дослідження етнічної проблематики, зокрема й на регіональному рівні. Діяльність згаданих вище Центру етносоціологічних та етнополітичних досліджень Інституту соціології НАН України, Інституту етнічних, регіональних та діаспорознавчих студій довела продуктивність цієї ідеї. Є сподівання, що Центр етноглобалістики (спільний проєкт Інституту політичних та етнопонаціональних досліджень імені Івана Кураса НАН України та Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова) та Українсько-польський центр "Європейські студії", заснований Національним педагогічним університетом імені М.П. Драгоманова та Вищою школою імені Богдана Янського (Польща) продовжать цю позитивну тенденцію; в) заснування спеціалізованого наукового видання, у якому можна було б концентровано публікувати результати етносоціологічних досліджень та організовувати дискусії з етнічної проблематики. До речі, така спроба мною була здійснена ще у 1990-х роках (світ побачив перший номер, за задумом, часопису "Міжнародний етнічний форум", та в силу об'єктивних обставин (зміна роду професійної діяльності, яка залишала не досить часу для здійснення таких проєктів) його видання було припинено. Нині є намір відродити цю ідею, можливо, у дещо іншому форматі; г) інтенсифікація організації наукових заходів (конференцій, симпозіумів, дискусій тощо), участь у таких, ініціаторами яких виступають міжнародні чинники; д) піклування про етносоціологічну наукову школу, передусім, через підготовку дослідників-етносоціологів в аспірантурі та докторантурі, введення у навчальні програми підготовки соціологів в університетах спеціальних курсів, пов'язаних з етносоціологією та етнічною проблематикою, яка є предметом етносоціологічних досліджень; е) ефективна координація науково-дослідницької та організаційної діяльності інституцій й окремих дослідників у рамках Соціологічної Асоціації України.

ЛІТЕРАТУРА: 1. Аза Л. Ідентифікаційне розмаїття в поліетнічному просторі України// Українське суспільство. 1992-2008. Соціологічний моніторинг. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2008. 2. Арбеніна В.Л. Навчально-методичний посібник з курсу "Етносоціологія" для студентів соціологічного факультету. – Харків: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2000. 3. Арбеніна В.Л. Етносоціологія: Навчальний посібник. Ч. 1. Теоретико-методологічні проблеми дослідження етнопонаціональних феноменів. – Харків: 2004. 4. Арбеніна В.Л. Етносоціологія. Навчальний посібник. – Харків: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2007. 5. Етнопонаціональна структура українського суспільства. Довідник. – Київ: Наукова думка, 2004. 6. Етносоціологія: терміни та поняття. Навчальний посібник. – Київ: Фенікс, 2003. 7. Евтух В.Б. Иммигранты в инопонациональной среде: проблемы адаптации// Миграции и мигранты в мире капитала: исторические судьбы и современное положение. – Киев:

- Наукова думка, 1990. 8. Євтух В.Б. Концепции этносоциального развития США и Канады: типология, традиции, эволюция. – Киев: Наукова думка, 1991. 9. Євтух В.Б., Суглобин С.И., Самборская Я.Э. Немцы в Украине: статус, этничность, миграционные установки (по результатам социологического исследования). – Киев: 1993.
10. Євтух В.Б. Український етнос: структура та характер взаємодії з навколишнім середовищем// Вісник Академії Наук України. – 1993. - № 10. 11. Євтух В.Б. Етнічна меншина: поняття, характеристика та функції// Філософська і соціологічна думка. – 1994. - № 1. 12. Євтух В.Б. Концептуальні засади компаративного соціологічного аналізу етносів: український та єврейський етноси// Проблеми розвитку соціології на сучасному етапі (теоретичні та методологічні питання). – Київ: 1994. 13. Євтух В.Б. Структура та характер взаємодії елементів сучасного українського етносу// Формування української нації: історія та інтерпретації. – Львів: 1995.
14. Євтух В.Б. Етносоціологія: можливості застосування// Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2000. - № 2. 15. Євтух В.Б., Аза Л.О., Трошинський В.П., Штепа С.О. Основні тенденції етносоціального розвитку українського суспільства// Clovek a spolecnost (Slovenska republika). – Roc 3. – 2001. - № 3/ - www.Sake.Sk/cas/3.
16. Євтух В.Б. Етносоціологія: проблеми формування понятійно-термінологічного апарату// Проблеми розвитку соціологічної теорії. – Київ: 2002. 17. Євтух В.Б., Трошинський В.П., Аза Л.О. Міжетнічна інтеграція: постановка проблеми в українському контексті. – Київ: 2003. 17. Євтух В.Б., Трошинський В.П., Попок А.А., Швачка О.В. Українська діаспора. Соціологічні та історичні студії. – Київ: 2003. 18. Євтух В., Трошинський В. Етнонаціональна структура українського суспільства: спроба системного аналізу// Над Дніпром і Віслою. Україна і Польща. – Київ-Горунь: 2003-2004. 19. Євтух В.Б. Етнополітологія та етносоціологія: параметри взаємодії// Етнополітологія в Україні: здобутки, проблеми, перспективи. – Київ: Світогляд, 2004. 20. Євтух В.Б., Трошинський В.П., Попок А.А. Закордонне українство. Навчальний посібник. – Київ: 2005. 21. Євтух В.Б. Соціологія міжетнічного конфлікту: теоретичний аспект// Політичний менеджмент. – 2006. - № 6. 22. Євтух В.Б. Етносоціологія: об'єктно-предметне поле і перспективи досліджень// Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2007. - № 2. 23. Євтух В.Б. Етнічні та расові студії у західних університетах: дослідницька та навчальна дисципліна// Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. Вип. 8. – Київ: 2007. 24. Євтух В.Б. Етнічність: Глосарій. – Київ: 2009. 25. Євтух В.Б. Міжкультурний діалог: ефективний конструкт інтегративного розвитку поліетнічних суспільств// Політичний менеджмент. – 2009. - № 3, № 4. 26. Львів-Донецьк: соціальні ідентичності в сучасній Україні// Україна молода. Спеціальний випуск. – Львів: 2007. 27. Малиновська О. Україна, Європа, міграція: міграції населення України в умовах розширення ЄС. – Київ: 2004. 28. Нельга О. Етнос, народ, нація як поняття і соціокультурні феномени// Філософська думка. – 2006. - № 4. 29. Нельга О.В. Теоретичний погляд на проблему етнічної структури сучасного українського суспільства// Сучасна етнічна структура українського суспільства: Теоретичні та практичні аспекти. – Київ: Світ знань. – 2008. 30. Скрипник Ганна. Етносоціологічна школа Володимира Євтуха: академічний проект структурування наукової галузі// Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2008. - № 2. 31. Чернова К.О. Діаспора як предмет етносоціологічного дослідження // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць. - Київ: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2003. 31. Шульга Н.А. Этническая самоидентификация личности. – Київ: Інститут соціології НАН України, 1996. 32. Шульга Н.А. Великое переселение народов: репатрианты, беженцы, трудовые мигранты. – Киев: Институт социологии НАН Украины, 2002. 33. Jewtuch W., Suglobin S., Samborskaja Ja. Deutsche in der Ukraine: Status, Ethnos und Orientierung. Ergebnisse einer Befragungstudie. – Muenchen: 1993. 33. Yevtukh V. Ukraine in the Context of East-West Migration: Sociological Estimates// Sociological Abstracts. – Bielefeld: 1994. 34. Jewtuch W. Niemcy na Ukrainie: skarykterystryka ethnodemograficzna i problemy odrodzenia// Sprawy Narodowosciowe. – Tom IV. – 1995. – Zeszyt 2 (7). 35. Yevtukh V. The Dynamic of Interethnic Relations in Crimea// Crimea: Dynamics, Challenges and Prospects. – Lanham, Maryland: 1995. 36. Yevtukh V. Migration Situation in Ukraine// 6th Conference of European Ministers Responsible for Migration Affairs. – Strasbourg: 1996.